

ตอนที่ 1
บทนำ

ความมุ่งหมาย

- การศึกษาเนื้อหาบทเรียนตอนที่ 1 มีความมุ่งหมายสำคัญดังนี้
- เพื่อให้ทราบสภាពราณกรรมไทยสมัยก่อนกรุงธนบุรี ซึ่งมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์
 - เพื่อให้ทราบสภាពลังค์ สิงแಡล้อม และค่านิยมของประชาชนในสมัยครุอยุธยาตอนปลาย อันมีผลต่อวิวัฒนาการของวรรณกรรมสมัยต่อมา
 - เพื่อศึกษาการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรม ทั้งจากยุคเก่ามาสู่ยุคใหม่และจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง

วัสดุศึกษา

ให้นักศึกษาอ่านบทเรียนเป็นแนวทางให้เกิดความคิดใหม่ของตนเองและสามารถวิเคราะห์เหตุผลจากสถานการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม เช่น

- สภาพของวรรณกรรมสมัยครุอยุธยา ก่อนเสียกรุงเป็นอย่างไร มีความเจริญรุ่งเรือง ในแนวใด และเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
- วรรณกรรมสมัยครุอยุธยา มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ในด้านใดบ้าง
- ค่านิยมของทางด้านศิลปะวัฒนธรรม ค่านิยมทางด้านการศึกษาเล่าเรียนและค่านิยมอื่นของสังคมสมัยครุอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างไร และมีผลกี่วัยข้องกับวิวัฒนาการของวรรณกรรมสมัยต่อมาอย่างไร
- การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมมีรูปแบบ การรับถ่ายทอดในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นเป็นไปในลักษณะใดเด่นชัดที่สุด หนังสือประกอบที่ควรอ่าน คือ
 - ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
 - วรรณกรรมอยุธยา (ตำรา TH 232)

ความเจริญทางวัฒนธรรมในทุกสาขา มีวิวัฒนาการที่ต่อเนื่องจนไม่อาจแบ่งแยกรูปสังคมของวัฒนธรรมในแต่ละสมัยได้อย่างชัดเจน

วัฒนธรรมสาขาวรรณกรรมก็เช่นกัน การแบ่งกลุ่มวรรณกรรมตามสมัยเมืองหลวงก็ตี ตามสมัยการปกครองของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ก็ตี เป็นการแบ่งเพื่อความสะดวกในการศึกษาเท่านั้น แต่โดยแท้จริงแล้ววิวัฒนาการทางวรรณกรรมสืบเนื่องเกี่ยวพันกันและมีอิทธิพลต่อกันตลอดมา ไม่มีช่วงใดที่ขาดตอนเลย

การศึกษาวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ย่อมต้องพิจารณาข้อมูลไปถึงวรรณกรรมสมัยก่อน โดยเฉพาะในตอนปลายสมัยครุอยุธยาด้วย เนื้อหาของบทเรียนในส่วนนี้จะยกล่าวถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมในรูปแบบต่าง ๆ และเรื่องราวของวรรณกรรมไทยสมัยก่อนขึ้นไป เพื่อให้มองเห็นอิทธิพลที่เชื่อมโยงถึงวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรม

การสืบทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมของกลุ่มชนหรือชาติใดก็ตาม แบ่งเป็น 2 สังคมใหญ่ คือ

1. การถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง
2. การถ่ายทอดจากกลุ่มชนหนึ่งหรือชาติหนึ่งไปสู่กลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งหรืออีกชาติหนึ่ง

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง

ความเจริญทางด้านภาษาและตัวอักษรของชาติไทยเป็นสิ่งยืนยันว่าคนไทยมีวัฒนธรรมทางวรรณกรรมสูงส่งมากข้านานแล้ว คนไทยรู้จักสร้างสรรค์วรรณกรรมทั้งที่เป็นมุขป่าฐานะ คือ การเรียนเรียงถ้อยคำแล้วท่องจำสืบกันมา และการเรียนเรียงโดยบันทึกด้วยตัวอักษร การบันทึกวรรณกรรมด้วยตัวอักษรของชาติไทยมีหลักฐาน ปรากฏชัดว่ามีการบันทึกแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย

การบันทึกวรรณกรรมไทยด้วยตัวอักษรของคนไทยสมัยก่อนกระทำด้วยความยากลำบาก ประกอบกับวัสดุอุปกรณ์การบันทึกของชาติเราไม่พัฒนาเท่าเทียมชาติอื่นเช่นชาติจีน จึงทำให้วรรณกรรมไทยไม่แพร่หลายหรืออาจสูญหายเสียมากด้วย

การบันทึกวรรณกรรมด้วยตัวอักษร คนไทยทำโดยวิธีต่าง ๆ หลายวิธีและเรียกการบันทึกนั้นต่าง ๆ กันไป เช่น บันทึกในหลักพินหรือแผ่นพิน เราเรียกว่า “ Jarvis ” บันทึกในใบไม้

เช่น ใบดาบทรือใบланเรียกว่า “ Jarvis ” บันทึกในสมุดไทยเรียก “ ชูบ ” และบันทึกในสมุดฝรั่งคือ สมุดเย็บสันทางด้านซ้ายอย่างสมุดในปัจจุบันเรียกว่า “ เนียน ” ดังนี้เป็นต้น

การถ่ายทอดวรรณกรรมไทยทั้งทางมุขปัจจุบันและทางการบันทึกตัวอักษรจากสมัย ก่อนสู่สมัยหลัง มีอิทธิพลสำคัญที่สุดต่อการสร้างวรรณกรรมสมัยหลังในด้านต่อไปนี้ เช่น

- (1) ด้านเนื้อหา ได้แก่เนื้อเรื่อง เช่น เรื่องนิทาน คำสอน หรือประวัติเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้บันทึกบอกไว้
- (2) ด้านรูปแบบการประพันธ์ ได้แก่วิธีเรียนเรียงคำและฉันกลักษณ์
- (3) ด้านความคิด คือความคิดในการสร้างเรื่องให้น่าสนใจ ความคิดในการเปรียบเทียบ การใช้ไวหารต่าง ๆ ตลอดจนทัศนะของผู้ประพันธ์ที่มีต่อโลกและชีวิตคน
- (4) ด้านธรรมเนียมนิยมในการแต่ง คือแนวทางที่ยึดถือสืบกันมาโดยไม่มีกฎเกณฑ์ บังคับ เช่น นิทานไทย มีโครงเรื่องแบบจบดี สร้างตัวละครตัวเอกเป็นเจ้า สร้างจากป้าด้วยการพรรณนาชmarshadi ธรรมเนียมนิยมในการใช้กลิ่นสีสร้างความ ไฟแรงของร้อยกรองให้มีการซ้ำคำ ซ้ำอักษร เส้นสัมผัสรายก ดังนี้เป็นต้น

วรรณกรรมไทยสมัยก่อนสู่ปัจจุบันมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัยสู่ปัจจุบัน สมัยสู่ปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัยครุยุคฯ และที่เห็นเด่นชัดที่สุด วรรณกรรมสมัยครุยุคฯ มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ขณะนี้ จึงกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดวรรณกรรมจากคนรุ่น ก่อนสู่คนรุ่นหลังมีความสำคัญมาก

การถ่ายทอดวรรณกรรมจากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง

ทุกกลุ่มนหหรือทุกชาติย่อมมีวัฒนธรรมทางวรรณกรรมของตน จะแตกต่างจากกลุ่ม ชนหรือชาติอื่นมากน้อยกี่อย่างแสวงแต่ความสัมพันธ์กันของแต่ละกลุ่มน วรรณกรรมของชาติที่ อยู่ในเขตติดต่อกันและมีวัฒนธรรมด้านอื่นคล้ายคลึงกันอาจมีรูปลักษณะใกล้เคียงกันจนเกือบ แยกไม่ออกก็ได้

วรรณกรรมของกลุ่มนหนึ่งหรือชาติหนึ่ง ถ่ายทอดไปสู่กลุ่มนอื่นหรือชาติอื่นได้ เสมอโดยอาศัยความสัมพันธ์ด้านอื่นเป็นส่วนนำ เช่น วรรณกรรมสันสกฤตถ่ายทอดเข้ามาสู่ วรรณกรรมไทยเนื่องจากการรับเม็ดสือศาสนาพราหมณ์ของคนไทยและวรรณกรรมชาติตะวันตก เข้ามาพร้อมกับความเจริญทางวิทยาการด้านอื่น ดังนี้เป็นต้น

การถ่ายทอดวรรณกรรมต่างชาติมาเป็นวรรณกรรมไทย เป็นไปได้ทั้งจากการอกเล่า และจากการถ่ายทอดจากต้นฉบับเดิม เมื่อมีการถ่ายทอดวรรณกรรมต่างชาติในระยะแรก ๆ สิ่งที่ตอกย้ำความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นการรับถ่ายทอดวรรณกรรมจากต่างชาติจึงมีผลกระทบต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมในเวลาต่อมาเป็นอย่างมาก

ความผันแปรหลังจากถ่ายทอดวรรณกรรม

การถ่ายทอดวรรณกรรมทั้งจากเก่ามาใหม่ และจากชาติหนึ่งมาสู่อีกชาติหนึ่ง ย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลงมากบ้างน้อยบ้างเป็นธรรมชาติ สิ่งที่ผันแปรมากน่าจะได้แก่สิ่งต่อไปนี้

- (1) **ความมุ่งหมายในการแต่ง** วรรณกรรมเก่าอาจแต่งขึ้นโดยมุ่งหมายให้เป็นคำสอน เมื่อถ่ายทอดกันต่อ ๆ มาอาจถูกเปลี่ยนทัศนะก่อนการละเล่น เรื่องอิเหนา เดิมของชาวเป็นบทเนิลิมพะเรียรัติมหาราชญี่ปุ่นใหญ่ ถ่ายทอดมาเป็นวรรณกรรมไทย กลายเป็นบทละคร เรื่องเจนนางเรื่องเป็นบันทึกจดหมายเหตุพงศาวดาร กลายมาเป็นนิทานเพื่ออ่านสนุกในวรรณกรรมไทย เรื่องรามายณะเป็นคัมภีร์ คาสนา กลายมาเป็นบทละครรามเกียรติ เป็นต้น
- (2) **ลักษณะการประพันธ์** เช่น วรรณกรรมนิทานของไทยสมัยคริอุธยาเป็นจำนวนมากแต่เป็นกลอนสวัต เช่น สมุทรโโนน สารคิลปัชชย ต่อมาแต่งเป็นบทประกอบการแสดง เรื่องรามายณะของอินเดีย เดิมแต่งเป็นบทโคลก ถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมไทยแต่เป็นก้าพย์และกลอนบทละคร หรือบทละครพูดของชาติตะวันตก ภาษาเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมหาม្មาก្រោម ทรงแปลงเป็นบทละครร้อง ดังนี้ เป็นต้น
- (3) **เนื้อเรื่อง** การถ่ายทอดวรรณกรรมสมัยก่อนย่อมมีการตัด - เติม ตัดแปลงเนื้อเรื่อง แบบทั้งสิ้น บางครั้งอาจกระทำโดยไม่เจตนา เช่น การตัดลอกที่ผิดพลาด หรือ การจำกัดเคลื่อนไป และบางครั้งผู้ถ่ายทอดก็เจตนาแก้ไขตัดแปลงให้สอดคล้อง

กับวัฒนธรรมหรือชนิยมด้วยก็มี เช่น สุภาษิตพระร่วงในสมุดไทยแต่ละเล่มจะมีข้อความต่าง ๆ กัน รามเกียรติ และอิเหนาฉบับไทยมีเนื้อร่องไม่ตรงกับฉบับใด ๆ ของเดิมเลย

(4) ชื่อเรียกต่าง ๆ ชื่อตัวละคร ชื่อตัวบล ชื่อบ้านเมือง มักผิดเพี้ยนกันเสมอ โดยเฉพาะการถ่ายทอดจากต่างชาติ เช่น ชื่อตัวละครและชื่อเมืองในเรื่องรามเกียรติ ฉบับไทยเรียกตามความสะดวกในการออกเสียงอย่างไทย ๆ ชื่อเหล่านั้นจึงเพี้ยนไปจากของเดิมมาก

(5) องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ชา ก ธรรมเนียมประเพณี ความคิด ความเชื่อ เป็นต้น มักจะผิดแยกต่างกันไป วรรณกรรมที่ถ่ายทอดจากต่างชาติจะแตกต่างจากเดิมเห็นได้ชัดเจน เช่น พงศาวดารจีนฉบับไทยดัดแปลงวรรณเนียมจีนให้ใกล้เคียงกับธรรมเนียมไทย เรื่องอิเหนาใช้จากพระบรมมหาราชวังและบริเวณเมืองที่กรุงเทพ ใช้ประเพณีไทย มีการเผาเศพ บูชาพระพุทธรูป

การศึกษาเรื่องการถ่ายทอดวรรณกรรมจะช่วยให้มองเห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมได้ดีขึ้น สิ่งสำคัญที่ควรยอมรับประการหนึ่งคือ การดำเนินวรรณกรรมโดยการสร้างสรรค์ใหม่หรือโดยการถ่ายทอดก็ตาม ยอมต้องสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมของสังคมในขณะที่วรรณกรณัตน์กำเนิดขึ้น จะนั่นความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงลักษณะต่าง ๆ ของวรรณกรรมในแต่ละสมัย ต่อ การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพสังคมนั้นเอง

สภาพของสังคมในสมัยคริอญชาตอนปลาย

สภาพของสังคมในที่นี้คือ ความคิด ความเชื่อ และความนิยมของประชาคมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม

อาจสรุปสภาพของสังคมในสมัยคริอญชาตอนปลายได้ดังนี้ คือ

- (1) **ความนิยมในการศึกษาเล่าเรียน** อาจสรุปความต้องการของคนส่วนใหญ่ สมัยศรี อุยธยาได้ว่า นิยม ให้การศึกษาแก่บุตรหลานของตนในด้านการพิชัยสงครามเป็น อันดับแรก การศึกษาด้านอักษรศาสตร์เป็นอันดับรอง ความนิยมดังกล่าวส่งผล ให้เกิดวรรณกรรมที่เน้นคุณค่าของทหารและความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์เป็น อันมาก
- (2) **ความครั้งชาในพระพุทธศาสนา** วรรณกรรมเกือบทุกเรื่องกล่าวเน้นความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทำให้เห็นเด่นชัดว่า ศาสนาพุทธมีบทบาทและ อิทธิพลสำคัญต่องานสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยสมัยนั้น เช่น กลอนสวัดและ วรรณกรรมห้องถินจำนำวนมากซึ่งเป็นผลงานของกวีนอกราชสำนัก แต่ด้วย ความประสงค์ในผลบุญ
- (3) **ความนิยมคุกกรรมแสดงละครและนรหัสพ้อน** ละครนอกและละครในสมัยศรีอุยธยา ตอนปลายเจริญรุ่งเรืองมาก มีคณะละครนอกจำนวนมาก มีละครในที่มีศิลปะ สูงส่งและได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง บทละครนอกและบทละครในจึงมีมาก เป็นเค้าเรื่องที่นำมาปรับปรุงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย ส่วนนรหัสพ้อน ปรากฏวรรณกรรมที่เป็นบทพากย์โขนและบทเชิดหนังอยู่ด้วย

เมื่อพิจารณาสภาพสังคมบางประการดังกล่าวแล้วทำให้เคราะห์แนวทางการสร้าง สรรค์วรรณกรรมในสมัยก่อนได้ง่ายขึ้น สิ่งสำคัญและเป็นความจริงที่ยอมรับโดยทั่วไปคือ วรรณกรรมเป็นสมบัติของสังคมและสังคมเป็นผู้สร้างวรรณกรรม ฉะนั้นวรรณกรรม ย่อมมีศีลธรรมที่สัมพันธ์กันกับสภาพสังคมอย่างแท้จริง

ศิลปะและวรรณคดีสมัยศรีอุยธยาตอนปลาย

กรุงศรีอุยธยาเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะและจิตรกรรมสืบต่อกันมานานถึง 417 ปี ความก้าวหน้าทางศิลปศาสตร์ด้านต่าง ๆ ไม่น้อยหน้าประเทศเพื่อนบ้านของเราในสมัยนั้น ภาพ จิตรกรรมความรุ่งเรืองแล้วถูกทำลายย่อยยับลง ย้อมทำให้คนไทยรุ่นหลังสะท้อนใจเสียดายอย่าง สุดซึ้ง สุนทรภู่พันไว้ในนิราศพระบาทว่า

“อนิจจาหนินทร์สินกษัตริย์
แม้กรุงยังพรั่งพร้อมประชาชน
มหรือปีกสองจะก่อแก่กัน
ดูพาราน่าคิดอนิจจัง

เหงาสังడเงียบไปดังไฟฝนที่
จะสับสนแซ่เสียงห้องวีียงวัง
อึกทึกเซ้งแซ่ด้วยแต่สังข์
ยังได้ฟังแต่เสียงสกุณَا”

กองทัพพม่าซึ่งมีทหารน้อยกว่าอยุธยา ล้อมเมืองอยู่นานถึง 3 ปี¹ ก็ทำการสำเร็จเข้า ยึดพระนครได้เมื่อวันอังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน พ.ศ. 2310 ความย่ออยืนของกรุงศรีอยุธยา คราวนี้ ไม่อาจประมาณความเสียหายได้ สูญเสียเกือบทุกสิ่งทุกอย่างทั้งอาคาร ศิลปกรรม วรรณกรรม บุคคลและวัฒนธรรมของประชาชน

ความรุ่งเรืองของศิลปะในด้านสถาปัตยกรรม ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า กรุงศรีอยุธยา มีปราสาทราชวัง พระอารามตลอดจนโรงเรือนสวยงามมาก นิโคลัส แรร์เวส กล่าวว่า “พระที่ นั่งองค์ที่ประทับของพระราชาแผ่นเดิน อยู่ที่ล้านชั้นในสุดเพียงสร้างขึ้นใหม่ ทางท่าที่ประดิษฐ์ ประดับไว้ให้รุ่งระยับในที่ตั้งพันแห่งนั้นเป็นที่สังเกตได้โดยง่าย จากพระที่นั่งอื่น ๆ สร้างเป็น เครื่องหมายหรือตราแผ่นดิน ภาระเบื้องที่มุนน์ทำด้วยดีบุก งานสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ทุก ด้านทุกมุมนั้นดงามมาก”² นอกจากนี้ล้าลูเบร์ทูดฟรังเศสได้กล่าวชมความงามของราชอาณาจักรสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในแห่งมุนต่าง ๆ ไว้อีกเป็นอันมาก คำให้การบุนหลวง หาวด จดหมายเหตุและพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ได้กล่าวถึงการก่อสร้างพระที่นั่ง เจดีย์ พระปรางค์ ถนน สะพาน และอื่น ๆ ไว้ด้วย นอกจากนั้นหากปรึกษาพังที่ปรากฏอยู่ที่พระราชวังทุกวันนี้ย่อม แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี

ศิลปกรรมอื่น ๆ เช่น ภาพเขียน รูปแกะสลัก และปูนปั้น ยังคงปรากฏหลักฐานแสดง ฝีมือของศิลปินไทยอยู่ในที่หลายแห่ง เช่น ภาพผนังที่วัดพุทธไศควรร์ ที่พระปรางค์วัดราชบูรณะ ภาพแกะสลักไม้หน้าบันพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ หน้าบันและบานประตูสลักไม้ที่เก็บไว้ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ลายปูนปั้นอันงดงามยิ่งที่ศาลาวัดภูเขาทอง นอกจากนั้นยังมีภาพจำหลักและภาพลายรดน้ำตามตู้พระธรรม ธรรมาสน์ หีบหนังสือ และอื่น ๆ ปรากฏความงามเป็น “ครู” ทางศิลปกรรมอยู่จนทุกวันนี้อีกเป็นจำนวนมากด้วย นิโคลัส แรร์เวส กล่าวถึงงานศิลปกรรมสมัยศรีอยุธยาไว้ในบันทึกของเขาก่อนหนึ่งว่า “เขากำหนนได้ผลสำเร็จ ดีมากในด้านช่างไม้และด้านช่างแกะสลัก ทำลายกัน กิ่งไม้ ดอกไม้ ได้อย่างประณีตลงตัว มี บานประตูเก่า ๆ ของโนบส์แห่งหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นงานชิ้นที่หาได้ยาก ฝีมือเยี่ยมที่สุดเท่าที่จะหา

¹ ศิลปกร, รวม จดหมายเหตุความท่องเที่ยว หน้า 1

² นิโคลัส แรร์เวส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า 31

ดูได้ในชุมชนทวีป มมองเจริญตามนัก แกะเป็นดอกไม้แล้วใบไม้สามแฉว สองเกี้ยวกันอย่างมีศิลปะ
ที่สุด”¹

ทางด้านวรรณกรรม สังฆนายกปาเลก้า ซึ่งเข้ามาเมืองไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ สนใจประวัติศาสตร์ไทยได้ศึกษาจากจดหมายเหตุของทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงวรรณกรรมในสมัยศรีอยุธยาไว้ว่า “ชุดพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของไทยเรียกว่าไตรปิฎก มีความหมายว่า ยานทั้งสามอันจะช่วยให้เราข้ามพ้นโอมสังสารแห่งภพนี้ รวมทั้งสิ้นเป็น 402 ชั้น กับ 3,683 เล่มสมุด งานวรรณกรรมที่ไม่เกี่ยวกับคัมภีร์ทางศาสนานั้น มีอยู่ประมาณ 250 ชั้น ส่วนงานชั้นอื่น ๆ นั้นเป็นเรื่องราวนิทานนิยายประโลมโลก บทโขน บทละคร โศกนาฏกรรม มหากาพย์ บทร้องเพลง ฯลฯ นิยายประโลมโลกนั้น เป็นร้อยกรองเสียงเป็นส่วนมาก ลางเรื่อง มีติดต่อกันไปตั้ง 10-20 เล่ม ข้าพเจ้าคิดว่าคงไม่เป็นการผิดพลาดจนเกินไปนัก ถ้าจะกล่าวว่า วรรณคดีที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง มีอยู่กว่าสองพันเล่ม แต่ในสมัยที่อยุธยาล่มสลาย บ้านแตกสาเหตุจาก คงจะสูญเสียงานวรรณคดีไปเสียมิใช่น้อย ซึ่ง คนเก่า ๆ ยังพอจะจำชื่อเรื่องได้แต่ก็หาดันฉบับที่ไหนไม่ได้เสียแล้ว”²

กล่าวกันว่า ในกรุงศรีอยุธยามีพลเมืองหนาแน่น พม่าได้กวาดต้อนผู้คนเป็นเชลยไป เมืองพม่าเสียมาก ในจำนวนนั้นย่อมมีบุคคลฐานะต่าง ๆ กันนับแต่สามัญชนไปจนถึงเจ้านาย ชั้นสูงรวมทั้งนักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างฝีมือ ช่างศิลปะและศิลปินทางนาฏศิลป์ นับได้ว่าการเสียกรุงครั้งนี้เป็นการสูญเสียบุคลากรครั้งใหญ่ที่สุดของชาติไทย

ศิลปะวัฒนธรรมที่ได้สั่งสมมาหลายช่วงอายุคน จนเจริญเป็นปีกแผ่นดินนำความภูมิใจมาสู่ประชาชนทั้งชาติ เมื่อต้องสูญเสียสิ่งที่รักและหวงเหงนไป เช่นนั้น ประกอบกับความตื่นกลัวภัยสงครามและภาพความทารุณของชาติคัมภีร์ยังคงอยู่ในความทรงจำ จึงทำให้ประชาชนเสียขวัญและกำลังใจอย่างมาก การเสียขวัญของประชาชนทั้งชาติเป็นความเสียหายอันใหญ่หลวง ที่ไม่อาจประมาณค่าได้เลย

การกอบกู้อิสรภาพของพระเจ้าตากสิน นอกจากจะต้องทรงทำศึกสังคมอย่างหนัก แล้วยังต้องทรงเริ่มต้นพัฒนาบ้านเมืองทุก ๆ ด้าน ตลอดจนต้องเสริมสร้างกำลังคนขึ้นมาใหม่ ตัวอย่างการพัฒนาที่น่าจะเป็นงานที่ต้องใช้ศิลปะ ความชำนาญและเวลา แม้จะยากลำบากเพียงใด ก็คงไม่ยากลำบากเท่ากับการทำทุบบำรุงขวัญของประชาชนให้กลับอับอุ่น รักใคร่ สามัคคี และมีแรงใจสร้างสรรค์ความเจริญแก่บ้านเมืองเหมือนเดิม

¹นิโคลัส แชร์เวลส์ ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม หน้า 123

²ปาเลก้า “เล่าเรื่องกรุงไทยหรือกรุงสยาม” ภาษาและหนังสือ หน้า 93

พระเจ้าตากสินทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะรวมกำลังใจ กำลังความคิดและความสามารถของประชาชนให้คงคืนตั้งเก่า พระองค์ทรงใช้กุโโลบายหลักทาง ทางหนึ่งที่ทรงพยายามอย่างเต็มพระสติปัญญาและพระปรีชาสามารถก็คือ สร้างวรรณกรรมและฟื้นฟูการละครเพื่อความบันทึกในของเสนามาตย์ราชธานี งานวรรณกรรมในสมัยของพระองค์ อาศัยต้นเค้าและร่วมรอยความเจริญรุ่งเรืองสมัยครุอยุธยาเป็นแนวทางประกอบกับสิ่งที่หลงเหลือเป็นมรดกทางวรรณกรรมจากสมัยครุอยุธยาซึ่งคงเป็นเงาติดอยู่กับสังคม การสร้างสรรค์วรรณกรรมสมัยชนบุรีจึงมีลักษณะสอดคล้องกันอย่างใกล้ชิดกับวรรณกรรมอยุธยาเป็นอย่างมาก

สิ่งที่เหลืออยู่จากความเจริญทางวรรณคดีสมัยครุอยุธยา

ดังได้กล่าวแล้วว่า สมัยกรุงครุอยุธยา กว่าได้สร้างสรรค์งานประพันธ์ไว้มาก แม้จะถูกทำลายไปโดยทางวัตถุเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังหลงเหลือฉบับอยู่บ้าง และที่ติดค้างได้มากที่สุดคือได้จากความทรงจำ เนื้อหาสาระในวรรณกรรมที่ตกทอดมานั้นเป็นความรู้ ศตวรรษและแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสมัยต่อมา

มรดกทางวรรณกรรมสมัยครุอยุธยา อาจจำแนกได้ดังนี้

1. วรรณกรรมที่ปรากฏบันบัด不起

วรรณกรรมอยุธยาที่ปรากฏฉบับครบบริบูรณ์มีหลายฉบับ ได้แก่ ลิลิตยุนพ่าย ลิลิต พระถอ สมุทรโภษคำจันทร์ จินดาณี และงานพะนินพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมราชาเบศร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีต้นฉบับวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เป็นลายมือเขียนสมัยครุอยุธยาอยู่ในหอสมุดแห่งชาติและตามที่อื่น ๆ อีกมาก แต่ส่วนใหญ่ไม่ครบถ้วนเรื่อง ทั้งฉบับที่ข้าเรื่องกันก็มีความและคำลاتفاقกันด้วย แต่อย่างไรก็ตามหลักฐานทางวรรณกรรมฉบับเขียนในสมัยครุอยุธยาทั้งหมดนั้นเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความเจริญของอารยธรรมศาสตร์และศิลปะการประพันธ์สมัยนั้นโดยตรง เป็นเครื่องนำทางให้คนรุ่นหลังศึกษาวรรณคดีสมัยครุอยุธยาได้เป็นอย่างดี

การที่เราได้ต้นฉบับเดิมของวรรณกรรมสมัยครุอยุธยาทำให้เราสามารถเสริมสร้างความก้าวหน้าทางศิลปะการประพันธ์ในสมัยต่อมา ดังนี้

1.1 นำมาแต่งต่อให้จบบริบูรณ์ ได้แก่ สมุทรโภษคำจันทร์ พระมหาราชาครู และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่งต่อไว้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระนิพนธ์ต่อจนจบบริบูรณ์ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้มีวรรณกรรมที่มีคุณค่าอีกเรื่องหนึ่ง

1.2 นำมาเป็นเค้าสำหรับปรุงให้ดีขึ้น หรือชำระต่อเติมส่วนที่ขาดหายไป เช่น คำคล้องโลกนิติ กรมพระยาเดชาดิศรทรงชำระบางของเก่า อิเหนาและดาหลังได้

จากเด็กเดิมที่เจ้าฝ่ากุณฑลและเจ้าฝามงกุฎทรงนิพนธ์ไว้ เรื่องขุนช้างขุนแผน มีคำกลอนของเก่าบ้างส่วนตรงกัน หรือใกล้เคียงกับฉบับรัชกาลที่ 2 แสดงว่า ได้นำเอาฉบับเก่าหลายฉบับต่างสำนวนด่างความกันมาสอบสวน บันทึกไว้เป็นฉบับปรับปรุงแล้วเพียงฉบับเดียว โคลงกำสรวงที่ชำระโดยนายชนิด อัญโพธิ สังข์คิลป์ซึ่งกลอนสาดชำระโดยนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นการนำฉบับเดิม ที่ไม่ปรับปรุงมาปรับปรุง ชำระแต่งเติมหรือสอบสวนให้ลงรอยเป็นฉบับเดียว เท่ากับเสริมสร้างรัฐธรรมรุ่นเก่าให้คงอยู่ด้วยดีตลอดไป

- 1.3 นำมาเป็นแบบอย่าง เพื่อสร้างงานประพันธ์ประเกตเดียวกันขึ้นใหม่ให้มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันออกไป เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำภาพยี่เหรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมาศึกษา เพื่อทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ให้มีแนวต่างไปจากเดิม นายหรีด เรืองฤทธิ์ ก์ทำเช่นเดียวกันในคราวแต่งภาพยี่เหรือ งานฉล่องยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ กรมหลวงวงศาราชสนิก ทรงพระนิพนธ์จินดามณีขึ้นใหม่ ต่างกันไปกับฉบับเดิม กรมหมื่นราชิปพงษ์ – ประพันธ์ทรงนำลิลิตพระคลอมาแต่งเป็นบทละครสมัยใหม่ วรรณกรรมมหาชาติ ก์เช่นกันได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตามที่กล่าวมาแล้วมองเห็นได้ชัดว่าวรรณกรรมประเกตเดียวกันแต่ละฉบับในสมัยหลังมีแนวทางแตกต่างกัน แสดงว่ากิจวิจิตรที่จะแต่งตามแนวความคิดของตนและสมัยนิยม โดยนำเอาวรรณกรรมของ泰มาศึกษาอย่างถี่ถ้วนนั่นเอง
- 1.4 ช่วยในการพิจารณาและวิเคราะห์วรรณกรรมของ泰ที่ได้จากการอ่าน เช่น เรื่องเล่า บทประพันธ์ที่จำกันติดปาก และวรรณกรรมที่คัดลอก ถ่ายทอดกันมา

2. ฉันทลักษณ์

อาจกล่าวได้ว่า กวีสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ได้แบบแผนการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ จากรัฐธรรมสมัยศรีอยุธยาโดยตรง โดยยึดหลักการประพันธ์ที่ปรากฏในตำราจินดามณี และจากบทวรรณกรรมอื่น ๆ เป็นครูตลดมา จะมีแตกต่างไปจากของ泰บ้าง ตรงที่ไม่นิยมแต่งคำประพันธ์บางอย่าง เช่น ร่ายดัน โคลงตัน กาพย์ห่อโคลง และมีการประดิษฐ์รูปแบบคำประพันธ์ขึ้นใหม่บ้าง เช่น ฉันท์ใหม่ ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นต้น

ความนิยมในรัฐบาลไทยของโคลง กลอน ก็คงเป็นไปตามความนิยมเดิมเป็นส่วนใหญ่ เช่นโคลงสีสุภาพ ในลิลิตพระคลอ ก็ยังมีรสไฟเราะที่กวีสมัยหลังถือเป็นแบบอย่าง ฉันท์ในเรื่องสมุกโอมุก อนิรุทธิ์ และเสื้อโค้ยังไฟเราะถูกใจกวีและผู้อ่านอยู่จนทุกวันนี้ จะมีต่างไปบ้างที่เห็นชัด

คือการแต่งกลอน กลอนสมัยรัตนโกสินทร์นิยมสัมผัสสระมากขึ้น แทนที่จะนิยมสัมผัสอักษรอย่างกลอนสมัยครุอยุธยา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นใช้กลอนประพันธ์บกเลคและนิทานกันมาก กลอนสัมผัสสระช่วยให้ร้องลงคร่าวเราะขึ้น กับทั้งบกเลคและนิทานสมัยหลังมีขันดาดยาวมาก จนกวีไม่อาจประดิดประดอยใช้สัมผัสอักษรอย่างสมัยเก่าได้ แต่ถึงอย่างไรความนิยมในรสไฟเราะของกลอนสมัยครุอยุธยา ก็ได้เสื่อมคลายไปจากนักอ่านเลย ตัวอย่างเช่น กลอนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ซึ่งรักษาแบบแผนความคงงามของศิลปกรรม เกี่ยวกalonสมัยอยุธยาซึ่งเป็นที่ประทับใจและให้รสชาติอยู่ในความนิยมของนักอ่านสมัยใหม่อย่างสมบูรณ์

อาจกล่าวได้ว่า นันทลักษณ์เป็นนรดกทางวรรณคดีสมัยครุอยุธยาที่ส่งก่อ威名ีสมัยหลังอย่างสมบูรณ์

3. ความทรงจำเกี่ยวกับนื้อร้องของนิทาน

วรรณกรรมที่เป็นนิทาน ขาดก บกเลค หรือตำนานที่กีวีสมัยครุอยุธยาได้แต่งไว้บางเรื่องฉบับอาจสูญหายไปทั้งหมด เหลืออยู่ในความทรงจำของผู้อ่านเพียงคำประพันธ์บางตอน หรือเพียงเนื้อเรื่องเท่านั้น สิ่งที่เหลืออยู่ในความทรงจำเช่นนี้ ย่อมเป็นต้นเค้าสำคัญยิ่งที่กีวีรุ่นหลังจะใช้เป็นโครงเรื่องสร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นใหม่ ขาดก เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ นิทานพื้นบ้านและบกเลคนอกที่แต่กันมาในสมัยรัชกาลที่ 2-3 ส่วนหนึ่งได้เค้าเรื่องมาจากของเดิม เช่น สังข์ศิลป์ชัย ไซเซชชู ไกรทอง และคาวี เป็นต้น

4. ความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อ

ความประสงค์ประการหนึ่งของกีวีไทย คือต้องการให้งานวรรณกรรมของตนอยู่ในความทรงจำ ติดหู ติดปากของผู้อ่าน กีวีบางท่านประยุกต์ความประสงค์นี้ไว้อย่างชัดเจน เช่น ลิลิตยวนพ่ายว่า

สารสยามพากย์พ้อง	กลกานท์ นីត្តា
คือคุ่มาลาสารค	ชื่อช้อຍ
เบញ្ញាបិកាលແສគង	ເດែមកើរពី ព្រះរាជា
คือคូអំແសរ៉ាង រ៉ូយ	កើងកាលាន ។
បើនសរួយសិវិតផោន	អុប្រា
ធម៌សរុវគ្គិវារ៉ាង	រឿងឱ្យ
ឈងគុកកលបា	ីនិយុគ
ហាយແណែនិនដោនីម៉ា	ឯយោហាយ។

“อนึ่งให้รัฐภานุคิตบัณฑิตพระร่วง
โคลงเพชรพวงผิดชอบทรงสอบสวน”

ความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อที่ทราบแน่ชัดว่าได้จากการณกรรมมีเป็นอันมาก เช่น ความเชื่อเรื่องนรกรสวรรค์และเรื่องเปรตจากวรรณกรรมเตภูมิกถา ความเชื่อในคำพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ความเชื่อเรื่องนำพิพัฒน์เจจ่า ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ไสยศาสตร์และลงสังหารณ เป็นต้น คนอ่านวรรณกรรมในสมัยหลังพบเรื่องราวน่ากีรืบไว้ และนำมาใช้กับชีวิตจริง หากวรรณกรรมไม่บันทึกสิ่งเหล่านี้ไว้ ความเชื่อดัง ๆ ของคนรุ่นก่อน ๆ อาจจบเลือนลัญชาหายไป เกือบทด้วยแล้วก็ได้

เนื้อเรื่อง ชื่อตัวละคร บทของตัวละคร ยังติดเข้ามาในจำนวนพูดที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ด้วย เช่น จำนวนที่ว่า “เหาเกินลงก้า” “ถูกซีเปลงสาร” “อั้มสม” “วันทองสองใจ” “ลูกกรีฟ” คำอวยพรของผู้เฝ้าผู้แก่ว่า “ให้เรียวแรงอย่างหนาม ให้อุดกลั้นเหมือนพระเวสสันดร” “ให้ ร้ายอย่างเจ้ากรุงสัญชา” นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกดันไม้ สิ่งของ และสถานที่ได้จากวรรณคดีอีก เป็นอันมากด้วย

ส่วนหนึ่งของวรรณคดีที่ติดอยู่ในความทรงจำและความรู้สึกนึกคิดในรูปค่างๆ ที่กล่าวถึงลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในปัจจุบันอย่างผสมกลมกลืน จนคาดปัจจุบันเองแทบไม่ทราบเลยว่าตนกำลังติดวรรณกรรม วรรณกรรมที่สามารถทำให้คนอ่านติดใจ ฝังแน่นในความคิด ความรู้สึก จนกลายเป็นส่วนจำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่นนี้ นับว่ากวีได้ใช้ความสามารถถ้อยคำเขียน

สิ่งที่หลงเหลืออยู่จากความเจริญรุ่งเรืองของวรรณคดีสมัยศรีอยุธยาที่กล่าวมา거는 그때 그들이
มีอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของวรรณคดีในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์เป็นอันมาก ตั้งจะได้กล่าว
ต่อไป

ทดสอบ

จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. ในรัฐธรรมนูญ เหตุใดจึงเน้นให้คิดเรื่องอิทธิพลของวรรณคดีเก่า
2. สิ่งแวดล้อมที่影響กับการสร้างสรรค์วรรณกรรมอย่างไร
3. การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวรรณกรรมของไทยมีมากน้อยเพียงไร มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
4. จงหาตัวอย่างอื่นที่มีได้ก่อผลไว้ในต่างประเทศ กี่วันความผันแปรของวรรณกรรมเมื่อมีการถ่ายทอด
5. จงกล่าวถึงปัญหาสำคัญๆ ที่ทำให้การถ่ายทอดวรรณกรรมไทยเป็นไปอย่างไม่ดี ผลดีเท่าที่ควร
6. คำโบราณว่า “ดูหนังดูละครบแล้วย้อนดูตัว” เป็นคำกล่าวที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอย่างไร
7. จงหาตัวอย่างสำนวนไทยที่ได้จากวรรณกรรมให้มากที่สุดเท่าที่จะนึกได้
8. คำกล่าวที่ว่า “สังคมสร้างวรรณกรรมและวรรณกรรมสร้างสังคม” ท่านเข้าใจอย่างไร
9. “การวิจารณ์วรรณกรรมจะพิจารณาเฉพาะเหตุผลและความถูกต้องในสมัยปัจจุบันโดยไม่คำนึงถึงสภาพ ความถูกต้องและความจำเป็นในสังคมสมัยที่สร้างวรรณกรรมนั้น เป็นการวิจารณ์ที่ไม่ถูกต้อง” ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคำกล่าวข้างต้นอย่างไร